

Artsrik slåttemark med jordnøtt og prestekrage, Halså kommune i Møre og Romsdal. Foto: B. Bele/NIBIO.

Slåttetradisjoner

– med eksempler fra Telemark og Møre og Romsdal

SLÅTTONNA VARTE LENGE

Slåttonna var en svært arbeidskrevende periode og kunne ta lang tid, gjerne 4-6 uker på arealene nær gården. Det var vanlig å gjøre unna slått på innmarka først, før man fortsatte å slå i utmarka og oppover i fjellet. Enkelte steder foregikk likevel slått på stølene først, fordi vårbeitinga medførte senere slått av innmarka.

Utmarksslåtten eller markaslått kunne vare helt til frosten kom eller gjerne enda lengre. Med overgangen til kunsteng og kunstgjødsel ble avlingene på innmarka større, og seter- og utmarksslåtten etter hvert gjort overflødig.

PLANTENE MÅ SETTE MODNE FRØ

De aller fleste planteartene i ei slåttemark er flerårige. I de slåttemarkene hvor det beites kan det også være innslag av ett-årige planter som må sette frø hvert år.

Selv om de flerårige plantene ikke er avhengige av å sette frø hvert år for å overleve, må de år om anna få mulighet til å utvikle modne frø. Dette er viktig for å sikre rekrutteringa på lengre sikt.

Slått på Myklestøyl i Valle kommune, Aust-Agder omkring 1925. Foto: Knut Jonson Heddi. Utlånt av Aust-Agder museum og arkiv, avd. Setesdalsmuseet.

Hjartdal -Svartdal i Telemark er et kjerneområde for orkideen søstermarihånd. Foto: E. Svalheim/NIBIO.

Rødknapp er en av de plantene som hører til i slåttemarka. Foto: B. Bele/NIBIO.

TRADISJONELLE SLÅTTETIDSPUNKT

De tradisjonelle slåttetidspunktene varierte gjerne fra kyst til innland, og fra lavlandet til fjellet. I Møre- og Romsdal oppgir for eksempel lokale informanter fra Fjellgardene i Sunndalen at slåtten der starta omkring 20. juli. Fra lavlandet i Tingvoll oppgis det omkring 10. juli. Plantenes utviklingsstadium, når de blomstret eller satte frø var en annen type kunnskap som var basert på lang tids erfaring om når det var riktig tidspunkt for å slå enga. Slik tradisjonell kunnskap, forteller oss mye om hva som bidro til å styre de ulike arbeidsoppgavene på gården, og er en verdifull del av kulturarven vår.

Med store, sammenhengende engarealer å slå, var det stor variasjon i slåttetida innenfor en og samme gård. Dermed kunne frø fra de engene som ble slått senest, spre seg naturlig inn i de som ble slått tidligere.

AREALENE MINKER

I dag er de gjenværende slåttemarkene vanligvis redusert til små og mer isolerte lokaliteter. De er ofte

omkransa av skog eller dyrka mark, med små muligheter for tilførsel av frø utenfra. Derfor bør man finne skjøtselstilpasninger som kan bøte noe på denne situasjonen.

Gjennomsnittsareal 2016:

- 7,0 dekar i Møre og Romsdal
- 6,6 dekar i Telemark

SKJØTSELRÅD FOR SLÅTTEMARK

- Slåttemarkene bør beites i tillegg til å bli slått.
- Bruk tradisjonelt slåttetidspunkt. Om dette ikke er kjent, vent med slåtten til de fleste plantene har blomstret av og satt frø. Dette vil variere noe fra år til år avhengig av blant annet værforholdene.
- Sett gjerne igjen et artsrikt parti som slås senere enn enga for øvrig.
- Gjør nødvendige tiltak mot mose der innslaget øker (for eksempel sviing, utstrøing av aske, hard raking, spre utover gjødsla som beitedyra har lagt igjen).
- Sørg for sammenhenger mellom slåttemarkene, og hold artsrike veikanter i nærheten vedlike. Det er ellers av stor verdi at det finnes naturbeitemarker og hagemarker i aktiv bruk i nærheten.
- Sørg for at kanter holdes lysåpne og ikke gror fullstendig igjen med høye busker og trær som gir lange skygger inn i enga. Et visst innslag av einer, andre busker og enkeltrær kan likevel bidra til dyreliv:
- La det stå igjen selje, rogn og andre trær som setter frukt og bær. Disse er viktige for insekt- og fuglelivet i tilknytning til slåttemarka.

Pause i hesjinga på en av stølene i Mørkridsdalen tidlig på 1960-tallet, Luster kommune i Sogn og Fjordane. Eier av foto: Skjolden bygdelag.

- Bruk høy fra artsrik eng i nærheten (eller oppsop fra tilhørende låve) som frøkilde til areal der du ønsker å etablere ei blomstereng, for eksempel på ei skrinnt blottlagt veiskjæring. Vær sikker på at det ikke er innblanda frø fra kultureng.

Ta alltid hensyn til kulturminner i, og i tilknytning til slåttemarka. Slike kulturminner er gjerne rydningsrøyser, støttemurer, steingjerder med mere. Disse representerer viktige varme leveområder for insekter og andre artsgrupper. Det er derfor viktig at disse kulturminnene holdes lysåpne og ikke gror igjen.

LENGRE VEKSTSESONGER

Klimaendringer og lengre vekstsesonger gir nå en del nye utfordringer i arbeidet med å skjøtte de artsrike slåttemarkene. I de arealene der man ikke har beitedyr, ser man nye problemstillinger som:

- Det gror godt i engene også etter slått, og økende andel av produksjonen tas ikke ut før vinteren.

- Dermed skjer det en opphoping av daugras/strø. Dette øker næringsinnholdet i enga og kan på sikt gjøre enga mer grasrik og mindre urterik
- Et tykt strølag fører til dårligere spiringsmuligheter for artene i enga

TILTAK TILPASSA LENGRE SESONGER

For å ta ut mer av produksjonen kan følgende tiltak være aktuelle:

- Vårbeiting og et senere slåttetidspunkt
- En ekstra slått utpå høsten
- Høstbeiting så lenge som mulig

I enkelte slåttemarker kan det være et høyt innslag av orkideer. Denne slåttemarka i Rauma kommune, Møre og Romsdal har et høyt innslag av skogmarihånd. Foto: B. Bele/NIBIO.

KILDER

Bele, B. & Svalheim, E. Under arbeid. Slåtte- og beitetradisjoner i artsrike slåttemarker – eksempler fra Telemark og Møre og Romsdal. NIBIO Rapport x(x), 62 s. + 2 vedlegg.

Høeg, O. A. 1974. Planter og tradisjon. Floraen i levende tale og tradisjoner i Norge 1925-1973. Universitetsforlaget, 751s.

Direktoratet for naturforvaltning, 2009. Handlingsplan for slåttemark. Handlingsplaner for trua arter og naturtyper i Norge. DN rapport 2009-6, 51s. + 3 vedlegg.

Miljødirektoratet 2016. «Slå et slag for slåttemarka». Brosjyre (www.miljodirektoratet.no)

Norderhaug, A. & Svalheim, E. 2009. Faglig grunnlag for handlingsplan for trua naturtype: Slåttemark i Norge. Bioforsk Rapport 4 (57).

Norderhaug, A., Austad, I., Hauge, L. & Kvamme, M. (red.) 1999. Skjøtselsboka for kulturlandskap og gamle norske kulturmarker. Landbruksforlaget, 252s.

Norsk Etnologisk Gransking 1946, 1948, 1955. Spørreliste-svar til emne nr. 2, 12 og 51. Kopi av utrykt kilde, Norsk Folkemuseum, Oslo.

Svalheim, E. 2012. Oppfølging av handlingsplan for slåttemark. Midtveisrapport for perioden 2009 til og med 2011. Bioforsk Rapport 7 (167).

Fakta-arkene er utarbeidet på oppdrag fra Miljødirektoratet, og gir praktiske råd om skjøtsel av den utvalgte naturtypen slåttemark.

FORFATTERE:

Ellen Svalheim og Bolette Bele, NIBIO-POP 3(9) 2017
NIBIO, Pb. 115, 1431 Ås
ellen.svalheim@nibio.no
bolette.bele@nibio.no